

Katsaus

numero 5 1963

Pasi Rutanen
Yrjö Seppälä

Kauko Sipponen
Seppo Jokipii

A-V. Perheentupa

Kirjallisuuskatsaus

Reijo Wilenius

Ennen Kennedyn kuolemaa
Ehdotus demokratiamme
uusimiseksi

Kommentaari
Saksalainen itsekritiikki
laimenee

Sosiaalipolitiikka — kansan-
taloudellista tuhlausta?

Pidot Aulangolla / Perillisen omi-
naisuudet / Härän vuodet / Olen
vaiti ja huudan / Valkoista kul-
taa / Kananjumala
Kennedyn kuolema

KULTTUURI – POLITIIKKA – TALOUS

KATSAUS

Toimittajat: Reijo Wilenius (päätoimittaja), Raimo Antikainen

Toimitus ja tilaukset: Helsinki, Fredrikinkatu 36 B 36, puhelin 62 49 78

Vuositilaus 6 mk. Irtonumero 1,20 mk.

Katsaus voidaan tilata käyttämällä Kustannusoy Tähystäjän postisiirtotiliä 94711 tai postista, kirjakaupoista ja asiamiehiltä.

Ilmestyy kuudesti vuodessa.

Seitsemäs vuosikerta.

Jokainen kirjoittaja vastaa itse kirjoituksensa sisällöstä.

ENNEN KENNEDYN KUOLEMAA

Pasi Rutanen

Jotakin edistymistä oli tapahtumassa ennen marraskuuta 1963.

Vuonna 1962 Neuvostoliiton ulkoministeri Gromyko oli pakotettu valehtelevaan presidentti Kennedylle Kuubassa sijaitsevista ohjuksista. Lokakuussa 1963 ulkoministeri otettiin vastaan Valkoisessa talossa varsin ystävällisesti. Neuvostoliitto haluaa ostaa amerikkalaisilta vehnää 500 miljoonan dollarin arvosta. Amerikkalainen Life-lehti julkaisee erikoispainoksen Neuvostoliitosta ja esittää erinomaisissa valokuvissa jopa Kremlin johtomiehet edullisessa valossa. Time-lehti kirjoittaa artikkeleita itäryhmän maista, esittää edustavia valokuvia ja selittää, että enää ei puhuta »vangittujen Itä-Euroopan kansojen vapauttamisesta» vaan siitä kuinka pitkälle nämä maat tulevat ulottamaan »demokratisoimisprosessinsa».

Tämä on ollut suurta aikaa optimisteille. He sanovat, että ideologiat ovat väistymässä ja kylmä sota lopullisesti tukahtumassa. Ellei Yhdysvaltain presidentinvaihdos muuta tilannetta.

Oli miten oli, Moskovan osittainen ydinkieltosopimus on viisaimpien mukaan hyödyllinen ainakin neljässä suhteessa: se voi estää ilmakehän saastumisen; se jarruttaa ydinvarustelun tahtia, joskaan ei pysäytä sitä; se estää ydinaseiden jakelemisen muille valtioille; se on lisännyt suurvaltojen välistä luottamusta. Neuvostoliitto ja Yhdysvallat ovat etsineet vakavasti ratkaisua nykyiseen kuilun partaalla elämiseen. Ja mikä tärkeintä, ne ovat etsineet tätä ratkaisua yhdessä.

Kun Moskovan sopimus oli allekirjoitettu, pääministeri Hruschtshev sanoi: »Mitkään velvoitteet tai sopimukset eivät tee tyhjiksi niitä radikaalisia vastakohtaisuuksia, joita esiintyy kahden rinnakkain elävän yhteiskuntajärjestelmän välillä. Mutta me, Neuvostoliiton kansat, olemme vakuuttuneita siitä, että yhteiskunnallisia ja luokkakysymyksiä, kysymyksiä sisäisestä yhteiskunnallisesta ja poliittisesta järjestelmästä, ei ratkaista valtioiden avulla tai kautta, vaan jokaisen maan oman kansan kautta ilman ulkopuolista sekaantumista.»

Merkitseekö tämä toisin sanoen sitä, että jokainen itäryhmän maa saa valita vapaasti sosialismin muotonsa ilman ulkopuolista sekaantumista? Tämä on kysymys niin sanotusta rauhanomaisesta rinnakkaiselosta. Kysymys, johon on esitetty lukemattomia vastauksia. Tuskin montakaan oikeata.

Entä sitten *status quo*? Tälle käsitteelle Neuvostoliitto on antanut uuden lisäliitteen — *dynaaminen status quo*. Neuvostoliitto haluaa lopettaa kylmän sodan, mutta sekään ei pysty estämään maailmankartan jatkuvaa muuttumista. Neuvostoliittolaisten sanotaan haluavan ohjata rauhanomaista rinnakkaiseloa sellaisiin uomiin, että sotilaalliset keinot voitaisiin välttää. Taloudellinen kilpailu, samoin kuin propagandatoiminta, tulevat jatkumaan.

Neuvostoliitto toivoisi seuraavan askeleen olevan Naton ja Varsovan maiden välisen hyökkäämättömyyssopimuksen. Tätä askelta ei kuitenkaan ole vielä voitu ottaa, sillä Englanti ja Yhdysvallat ovat luvanneet Länsi-Saksalle, että tämänkaltaiset sopimukset voidaan hyväksyä vain sillä ehdolla, että Berliinin nykyinen asema säilytettäisiin ennallaan. Länsisaksalaiset ovat tähän saakka onnistuneet tunkemaan omat ehtonsa kaikkien tämänkaltaisten sopimusten väliin. Kuluneen syksyn aikana on Länsi-Saksan kuitenkin arveltu oivaltaneen, että idän ja lännen suojasää on ehdottomasti parempi myös niin sanotulle Saksan kysymykselle kuin jatkuvan jännityksen ylläpitäminen.

Siitä huolimatta, että hyökkäämättömyyssopimusta ei lähitulevaisuudessa saada aikaan, ovat sekä Neuvostoliitto että Yhdysvallat ryhtyneet soveltamaan uutta rauhanstrategiaansa vähäisempiin kohteisiin.

Kumpikin suurvalta pyrkinee tekemään kaikkensa, jotta ydinasetietoutta ei enää pääsisi leviämään kolmansille valtioille. Kansallista kunniantuntoa ja ydinaseturhamaisuutta pyritään karsimaan etenkin Englannista ja Ranskasta. Presidentti Kennedy on myös tehnyt länsisaksalaisille selväksi, että he eivät saa valvontaansa yhtään maasta käsin ammuttavaa ballistista ohjusta. Yhdysvallat pyrkii pitämään myös Atlantin liiton hallussa olevat ydinaseet mahdollisimman tarkkaan valvonnassaan. Samalla Länsi-Saksalle on ilmoitettu, että ydinasesopimus sen ja Ranskan välillä olisi varsin epäviisasta. de Gaulle kulkeoon yksin.

Ja de Gaulle etääntyykin yhä kauemmaksi entisistä läntisistä liittolaisistaan. Ranskan presidentti on ilmoittanut, että kaksi suurvaltaa kehittelevät kaikista sopimuksista huolimatta yhä parempia ja parempia ydinaseita maanalaisten kokeiden avulla. Ja koska Ranskalla ei ole vielä tällaisia aseita, sen on oman turvallisuutensa takia jatkettava atomikokeita myös avaruudessa ja hankittava itselleen kilpailukelpoisia aseita.

Kummallisinta on kuitenkin se, että de Gaullen itsenäinen ulkopolitiikka on saanut yllättävän paljon kannatusta eräiden kehitysmaiden taholta. Esimerkiksi Ben Bella on Le Mondelle myöntämässään haas-

tattelussa ilmoittanut suuresti ihailevansa Ranskan predisentin itsenäisyyttä. Samaan hengenvetoon Ben Bella sanoi, että Algeria tarvitsee Ranskaa ja Ranska tarvitsee Algeriaa. Myös sellainen tiukasti puolueeton valtio kuin Kambodsha ilmoitti kieltäytyessään USA:n avusta, että se tulee kääntymään Ranskan puoleen, koska Ranskalla ei ole enää »kolonialistisia aikeita». Ranskan omituinen ulkopoliittinen »vapaa-mielisyys» käy ilmi myös siitä, että maa ei ole juuri millään tavalla reagoinut Algerian suorittamiin ranskalaisten omistusten kansallistamisiin vaan jatkaa avustusohjelmaansa entiseen tapaan.

Nyttemmin on myös Englannin konservatiivinen hallitus pyrkinyt käyttämään samoja argumentteja kuin de Gaulle pyrkiessään vahvistamaan Englannin ydinasetta.

Englantilaiset hallituspiirit ajattelevat, että mahdollinen muutos Yhdysvaltain ulkopoliitikassa jättäisi Englannin täysin turvattomaksi. Tällainen muutos olisi mahdollinen, jos esimerkiksi Barry Goldwater onnistuisi jollakin tavalla pääsemään USA:n presidentiksi. Muutos saattaisi johtaa joko uuteen isolationismiin tai amerikkalaisen ulkopoliitiikan muutoin epämiellyttävään muutokseen Eurooppaan nähden.

Olisiko mahdollista, että Englanti ja Ranska pystyisivät täysin irrottautumaan USA:n yhteydestä? Olisiko tämä mahdollista siitäkkin huolimatta, että poliittinen itsenäisyys tai suvereenisuus on tämän päivän maailmassa tullut merkityksettömäksi? Olisi varsin nurinkurista, jos Neuvostoliitto ja Yhdysvallat olisivat ainoat valtiot, jotka olisivat riippuvaisia liittolaisistaan ja niin sanottujen sitoutumattomien maiden toimista. Tämä johtaisi molemmat suurvallat entistä läheisempään yhteistyöhön. Jo nyt tämä yhteistyö on ulottunut varsin pitkälle.

Yhdysvallat tiedotti 'Big Liftistä' Neuvostoliitolle etukäteen ja selitti operaation tarkoituksensa. Tämä tapahtui niin sanottua kuumaa linjaa hyväksikäyttäen. Ei ole lainkaan yllättävää, että kummankin osapuolen liittolaiset ovat närkästyneitä. Kerrotaan, että sekä Neuvostoliiton että Yhdysvaltain lähettiläiltä menee runsaasti aikaa liittolaisvaltioiden edustajien lepyttelemiseen.

Eräässä vaiheessa Englanti pyrki osalliseksi kuumen linjan käytöstä, mutta sille kerrottiin kylmästi, että kysymys oli puhtaasti bilateralisesta suhteesta.

Eivätkö kaksi suurvaltaa keksi enää muita riidanaiheita kuin välttämättömät teatteriesitykset Berliiniin johtavilla valtavyylillä? Näitä välikohtauksia on tarvittu joko vaaliteknillisistä tai muista sisäisistä syistä.

Suurin yhdistävä ja hajoittava tekijä on sittenkin Kiina, josta ei tiedetä vielä, onko se valinnut rodullisen vai ideologisen konfliktin. Mikäli kysymyksessä on edellinen, ovat Neuvostoliitto ja Yhdysvallat entistä tiukemmin liitossa.

Monet epäilevät, että nykyinen kuva kahdesta keskenään kiivailevasta kommunistisesta Roomasta on harhaanjohtava. Ei ole olemassa mitään Roomaa.

Mielenkiinto olisi sensijaan nyt kohdistettava Moskovan ja Pekingin välisestä kamppailusta yksittäisiin kommunistipuolueisiin eri puolilla maailmaa. Jokaista tällaista puoluetta, joita maailmassa on lähes 90, olisi nyt tarkasteltava asemapaikan mukaisten historiallisten ja maantieteellisten olosuhteiden mukaan.

Toisin sanoen olisi nyt ryhdyttävä ajattelemaan maailmaa rotuina, kansoina ja kansakuntina erilaisten blokkien sijasta. Kommunismi on erilaista eri maissa. Se ei ole samanlaista Ruotsissa kuin Kuubassa, eikä varmastikaan samanlaista Puolassa kuin Itä-Saksassa. Monissa maissa, myös Neuvostoliitossa, on ryhdytty muovaamaan leninismistä jotakin aivan uutta »opinkappaletta», joka saattaa ratkaisevasti muuttaa nykyisen kommunismin luonteen. Kaiken lisäksi eräät kommunistipuolueet ovat valmiita eristäytymään hyvinkin pitkälle pyrkiessään hyötymään Kiinan ja Neuvostoliiton välirikosta.

Jos kylmä sota todella on lauhtumassa, jää ainoaksi uhkaksi Kiinan eristäytyminen. Kylmän sodan tilalle saattaisi tällöin tulla vieläkin traagillisempi asetelma.

Neuvostoliiton ja Yhdysvaltain lähentyminen ja mahdollinen tulevien vuosikymmenien yhteistyö sekä toisaalta Kiinan sulkeutuminen kansainvälisen seuraelämän ulkopuolelle loisi pohjan maailmanlaajuisille rotuennakkoluuloille ja rikkaiden kansojen kadehtimiselle.

Uuden maapalloa jakavan taistelulinjan toisella puolella olisivat tällöin valkoiset hyvinvointivaltiot ja toisella puolella alikehittyneisyydestä kärsivä katkeroitunut värillinen maailma. Kiina johtaisi silloin aivan uudenlaista vallankumousta. Moskovan sopimus olisi ollut turha.

Vanhalla Euroopalla olisi ehkä silloin tehtävänsä...

Ranskan nykykirjallisuuden maineikas edustaja

CLAUDE Flanderin SIMON tie

Claude Simon on eturivin nimi siinä uudessa ranskalaisessa kirjailijaryhmässä, joka uusilla teemoilla ja rohkealla tekniikalla etsii romaanitaiteelle uusia teitä. 'Flanderin tie' on monipohjainen ja monille tulkinnoille avautuva romaani, joka poikkeaa tavanomaisista sotakuvauksista siinä, että se ilman taistelukuvausksia ja suuria joukkokohtauksia antaa karmean realistisen kuvan sodan sekasorrosta ja tappion katastrofista.

Keltainen kirjasto 55. Suom. Olli-Matti Ronimus ja Pentti Holappa. 274 s. 9,—/11,50 mk.

tammi

EHDOTUSLUONNOS DEMOKRATIAMME UUSIMISEKSI

Katsaus-lehdessä 1963/3 olleessa artikkelissaan Reijo Wilenius suosittelee funktionaalista desentralisaatiota »poliittisen järjestelmämme modernisoimiseksi». Wileniuksen mukaan: »Tämä merkitsee sitä, että erilaisilla toiminnan aloilla muodostuu (demokraattisella pohjalla) suhteellisen riippumattomia yhteenliittymiä, jotka harjaantuvat omavastuuseen toimintaan ja yhteistoimintaan. Kysymykseen tulee lähinnä kolmen alan (suhteellisen) itsenäinen hallinto: kulttuurielämän, talouselämän ja sosiaalisen ja poliittisen turvallisuuden. Tosiasiassa ammattiyhdistysliikkeen nykyinen asema on jo alkeellinen askel tähän suuntaan».

Mielestäni tämän suosituksen toteuttamisen suurin vaikeus sisältyy suluissa oleviin sanoihin »demokraattisella pohjalla». Kuinka funktionaalinen desentralisaatio olisi suoritettava, että uusi järjestelmä olisi vähintään yhtä demokraattinen kuin nykyinen? En näe tähän kysymykseen muuta vastausta kuin aloittaa funktionaalinen desentralisaatio desentralisoimalla kansanedustusjärjestelmämme, jolloin jokaista itsenäistyvää hallinnonhaaraa (kulttuurielämä, talouselämä, sosiaalinen ja poliittinen turvallisuus...) varten perustetaan oma kansanedustajistonsa, joka valitaan erillisillä vapailla vaaleilla ja joka itsenäisesti tekee ko. hallintoaaraa koskevat päätökset.

Täten uusitun demokratiamme luonteen määrää, millaisia uusia kansanedustustoja perustetaan ja mikä niiden asema on suhteessa eduskuntaan, valtioneuvostoon, presidenttiin ja muihin kansanedustajistoihin.

Uudet kansanedustajistot

Perustettaisiin kolmea eri tyyppiä olevia kansanedustajistoja eduskunnan lisäksi:

- valtioneuvoston kansanedustajistot,
- itsenäisten valtion laitosten kansanedustajistot ja
- valtion yritysten kansanedustajistot.

Valtioneuvoston kansanedustajistoja olisivat ministeriöiden kansanedustajistot:

- sisäasiainministeriön,
- valtiovarainministeriön,
- opetusministeriön,
- kulkulaitosten ja yleisten töiden ministeriön,
- kaupp- ja teollisuusministeriön ja
- sosiaaliministeriön kansanedustajistot sekä

keskusvirastojen kuten kouluhallituksen, tullihallituksen, maataloushallituksen jne. kansanedustajistot.

Itsenäisten valtion laitosten kansanedustajistoja olisivat Suomen Pankin ja kansaneläkelaitoksen kansanedustajistot.

Suurimmilla valtion yrityksillä, joilla on koko valtakuntaa koskevaa merkitystä, olisi oma kansanedustajistonsa. Sellainen yritys on esimerkiksi Oy Alkoholiliike Ab.

Näiden lisäksi voidaan perustaa uusia keskusvirastojen asemassa olevia laitoksia, joille tulisi oma kansanedustajistonsa, riippumatta siitä, kuuluvatko ne ministeriöön, jolla on oma kansanedustajistonsa tai sellaiseen, jolla sitä ei ole. Edellisestä tapauksesta olisi esimerkkinä kauppa- ja teollisuusministeriön alaiseksi perustettava »ulkomaankauppavirasto» tai sosiaaliministeriön alaiseksi perustettava »sosiaalisen huollon virasto» ja jälkimmäisestä tapauksesta oikeusministeriön alaiseksi perustettava »vankeinhoitovirasto» ja ulkoasiainministeriön alaiseksi perustettava »kehitysmaiden avustusvirasto».

Kansanedustajistojen valitseminen

Kansanedustajistot valittaisiin joka neljäs vuosi yleisillä, salaisilla, välittömillä ja suhteellisilla vaaleilla. Kuhunkin kansanedustajistoon tulisi n. 20 henkilöä. Eduskunnan kansanedustajien määrä säilyisi tietysti ennallaan.

Uusien kansanedustajistojen perustaminen lisäisi valtiollisten vaalien määrää nykyisestä kahdesta kahteen-kolmeenkymmeneen. Vaalit olisi suoritettava eri aikoina, jotta kansalaisilla olisi aikaa perehtyä vaaleissa esiintuleviin kysymyksiin. Vaalien käytännöllistä puolta hoitaisi vakinainen vaalitoimisto-organisaatio.

Työmarkkinaedustajisto

Kansanedustajistojen lisäksi perustettaisiin työmarkkinaedustajisto.

Työmarkkinaedustajistoa ei valittaisi vaaleilla, johon kaikki ottaisivat osaa, vaan siinä olisi jokaisella työntekijöiden ja työnantajien järjestöllä edustajansa. Työmarkkinaedustajisto laatisi työehtosopimukset. Se ratkaisisi kysymykset äänestyksissä, joissa työntekijä- ja työnantaja-järjestöillä olisi yhtä paljon ääniä yhteensä. Työntekijäjärjestöjen äänimäärä riippuisi niiden jäsenmääristä ja työnantajajärjestöjen niiden jäsenien palveluksessa olevien työntekijöiden määrästä.

Kansanedustajistojen päätösvalta

Kansanedustajistojen päätösvalta voidaan jakaa neljään eri tasoon, jotka ovat lueteltuna ylimmästä alimpaan:

- 1) eduskuntataso,
- 2) ministeritaso,
- 3) keskusvirastotaso ja
- 4) henkilön päätösvalta.

Ainoa eduskuntatason kansanedustajisto on eduskunta. Ministeriötason kansanedustajistoja ovat ensimmäisessä luvussa lueteltujen ministeriöiden kansanedustajistot sekä Suomen Pankin ja Kansaneläkelaitoksen kansanedustajistot. Keskusvirastotason kansanedustajistoja ovat keskusvirastojen kansanedustajistot ja työmarkkinaedustajistot. Henkilön päätösvaltatason ovat henkilöt ja valtion yritysten kansanedustajistot.

Eri päätösvaltatason päätösten suhde on se, että alemman päätösvaltatason päätös ei saa olla ristiriidassa minkään ylemmän tason päätöksen kanssa. Siis ministeriöiden päätökset eivät saa olla ristiriidassa eduskunnan päätösten kanssa, keskusvirastojen päätökset eivät saa olla ristiriidassa ei eduskunnan eikä ministeriöiden päätösten kanssa jne. Siis ylempää päätösvaltatason oleva laitos ei hallitse alempaa hyväksymällä tai hylkäämällä alemman päätökset, vaan se määrää puitteet, joissa alemman päätösvaltatason olevan laitoksen päätökset tulee pysyä. Alempaa päätösvaltatason olevalla on tietysti oikeus ehdottaa muutoksia ylemmän päätöksiin.

Oikeuskansleri, virastonsa avustamana, valvoo, etteivät valtion laitosten päätökset ole ristiriidassa keskenään.

Kun päätösvalta porrastetaan edellä kuvatulla tavalla, niin ministeriöt ja keskusvirastot ovat nykyistä itsenäisemmät (funktionaalinen desentralisaatio) ja työmarkkinaedustajiston päätökset sitovat nykyistä kiinteämmin työnantajia ja työntekijöitä.

Kaikissa edustajistoissa ratkaistaan asiat äänestämällä.

Valtion tulo- ja menoarvio uudessa järjestelmässä

Uudessa järjestelmässä porrastetaan valtion tulo- ja menoarvio, budjetti, kuten edellisessä luvussa selostettu päätösvalta. Jokainen oman kansanedustajiston omaava laitos laatii oman budjettinsa, jota ei hyväksy eduskunta vaan oma kansanedustajisto.

Eduskunta määrää puitteet muiden kansanedustajistojen budjeteille. Eduskunnan budjetissa ilmoitetaan, kuinka suuret itsenäisten ministeriöiden ja kansaneläkelaitoksen menot saavat olla, kuinka paljon niiden on hankittava tuloja ja kuinka suuren osan ne saavat käyttää itse hankkimistaan tuloista. Luvut ilmoitetaan sekä markkamääräisinä että prosentteina kansantulosta. Muilta osin eduskunnan budjetti jää ennalleen.

Kansanedustajiston omaavat itsenäiset ministeriöt määräävät puitteet keskusvirastojen budjeteille, kuten eduskunta ministeriöiden budjeteille sekä yksityiskohtaisesti tulot ja menot ministeriöille suoraan alistetuille elimille. Keskusvirastot laativat omat yksityiskohtaiset budjettinsa.

Presidentin ja hallituksen asema uudessa järjestelmässä

Uudessa järjestelmässä presidentin ja hallituksen valta muodollisesti hieman pienenee verrattuna nykyiseen järjestelmään. Presidentti ei anna itsenäisiä ministeriöitä koskevia asetuksia ja ministerit eivät johda suoranaisesti itsenäisten ministeriöitten toimintaa.

Käytännössä tämä ei merkitse suurta muutosta nykyiseen järjestelmään, sillä käsitykseni mukaan presidentti antaa nykyisin ministeriöitä koskevat asetuksensa ja ministeriöt tekevät päätöksensä suurelta osalta ministeriöiden esitysten mukaisesti.

Uudistuksen ansiosta presidentti ja ministeriöt vapautuvat »päivänpolitiikkaan liittyvistä rutiinitehtävistä» pitkäntähtäimen politiikkaan ja kauaskantoisten periaateratkaisujen tekoon.

Uuden järjestelmän toteuttaminen

Uusi järjestelmä merkitsee niin suurta muutosta valtion hallinnossa, ettei sitä voida suorittaa ilman yksityiskohtaista tutkimusta ja suunnittelua.

Uuden järjestelmän toteuttaminen olisi ehkä edullista suorittaa seuraavin vaihein:

1) Valtioneuvosto asettaa komitean, jonka tehtäväksi tulee vuoden sisällä laatia alustava ehdotus uudeksi valtion hallintojärjestelmäksi (n. 200 sivua).

2) Eduskunta myöntää määrärahan komitean esityksen mukaisesti tutkimusryhmän perustamiseksi, joka 2—3 vuodessa laatii yksityiskohtaisen ehdotuksen uudeksi järjestelmäksi (n. 5000 sivua). Tämän tutkimusryhmän avuksi perustetaan jokaiseen laitokseen, jolle suunnitellaan perustettavaksi kansanedustajisto, ja oikeusasiamiehenvirastoon oma komitea tai tutkimusryhmä, jonka tehtävänä on suunnitella juuri sen laitoksen uusia toimintasääntöjä. Yksityiskohtaisessa ehdotuksessa esitetään perustuslakien, lakien ja asetusten muutosehdotukset.

3) Eduskunta hyväksyy yksityiskohtaisen ehdotuksen perustuslain muuttamista koskevien säädösten mukaisessa järjestyksessä.

4) Pidetään uusien kansanedustajistojen vaalit ja niin Suomi on saanut sen »eripuraista kansanluonnetta» vastaavan poliittisen järjestelmän.

Uuden järjestelmän edut

Mielestäni uudesta poliittisesta järjestelmästä olisi seuraavia etuja nykyiseen verrattuna:

- Järjestelmä olisi nykyistä demokraattisempi.
- Vaaleissa käytäisiin kiistaa konkreettisimmista probleemista esimerkiksi verotusjärjestelmästä, koulupolitiikasta, sosiaalisesta huollosta, alkoholin hinnasta yms.
- Vaalipropaganda tulisi asiallisemmaksi.
- Puolueet joutuisivat täsmentämään ohjelmansa kutakin erillistä vaalia varten.
- Äänestäjät ratkaisisivat kantansa ehkä enemmän järkisyillä kuin tunteiden ja perinteiden perusteella.
- Kussakin vaalissa olisi vähemmän asioita ratkaistavana.
- Puolueiden valta pienenisi, sillä ei ole mahdollista harjoittaa kahdessa-kolmessakymmenessä kansanedustajistossa tiukkaa puoluekuria, ja edustajat olisivat vähemmän kuin nykyisin asemastaan kiitollisuudenvelassa puolueille.
- Päätöksiä tehtäessä tunnettaisiin paremmin kansan mielipide ja ratkaisujen vaikutukset.
- Järjestelmä kestäisi nykyistä paremmin »tulonjakotaistelun», sillä se käytäisiin useammassa elimessä.
- Hallitukset olisivat todennäköisesti pitkäikäisempiä ja ne voisivat harjoittaa pitempijännitteistä politiikkaa.

Tiivistelmä

Tämä esitys on ehdotusluonnos, kuten nimikin sanoo, jota voidaan kehittää useaan eri suuntaan. Olennaista tässä on ehdotus uusien itenäisten kansanedustajistojen perustamiseksi.

Valtiollinen järjestelmämme ei tunnu toimivan toivotulla ja odotetulla tavalla, koska viime aikoina on tehty useitakin ehdotuksia sen uudistamiseksi. Luultavasti oletetaan, että lähinnä organisatorista laatua olevilla muutoksilla voitaisiin epäkohdat korjata.

Erilaiset uudistusehdotukset ovat virkistävä lisä muuten verraten värittömässä yhteiskuntapoliittisessa keskustelussa. Moniin uudistusehdotuksiin tutustuttuaan joutuu kuitenkin ajattelemaan, että ellei nykyinen verraten yksinkertaisella tavalla rakennettu valtiollinen järjestelmämme toimi tyydyttävästi, kuinka sitten toimisivat ehdotetut varsin monimutkaiset järjestelmät.

Seppälän ehdotuksen tavoitteet ovat nähdäkseni kannatettavia: päätösvaltaa olisi siirrettävä niin taloudellisissa kysymyksissä kuin muissa ratkaisuissa alemmille omavastuisille toimielimille, jotka olisi kansanvaltaistettava. Tästä seuraisi puoluevallan väheneminen.

Esityksen käytännölliseen puoleen en kernaasti puuttuisi. Liian monia kysymyksiä on jätetty avoimiksi, jotta olisi mahdollisuutta mielessään edes pääpiirteittäin hahmotella järjestelmän toimintaa. Mitenkä esimerkiksi »kansanedustajisto» toimisi ministeriö- tai keskusvirastotasolla? Esityksen tekijä lausuu, että hierarkkisesti alemmanasteisen viranomaisen päätös ei saisi olla ristiriidassa ylemmänasteisen viranomaisen päätöksen kanssa. Se periaate on tänä päivänäkin voimassa. Mitä edustajisto tekisi ministeriössä tai keskusvirastossa? Hoitaisiko se hallintoa vai kokoontuisiko tarvittaessa antamaan ministerille ja virkamiehille toimiohjeita? Mikä toimivalta kuuluisi viranomaisille, mikä edustajistolle?

Länsimaisen valtiokäsityksen mukaan ollaan siirtymässä valtamonismista valtapluralismiin: kansalaisia edustaville järjestöille annetaan yhä enemmän vaikutusvaltaa niin neuvonantajina kuin päätösten toteuttajina, jopa eräissä maissa edustuselimen jäsenenä. Yhteiskunta atomisoituu, mistä seuraa luonnollisesti koordinoitavuusvaikeuksia. Siksi pitäisin parempana kuin ehdotettua ratkaisua sellaista menettelyä, että valtion viranomaisten toimivaltaa siirrettäisiin keskushallinnosta lääninhallinnon tasolle ja toisaalta itsehallintoa laajennettaisiin siirtämällä eräitä tehtäväryhmiä valtiolta perustettavalle maakuntaitsehallinnolle, joka myös suorittaisi kaikki kuntia suuremmille kunnallisille yhdyskunnille, kuten kuntainliitoille, nykyisin kuuluvat tehtävät. Tämänkin uudistuksen aikaansaaminen näyttää olevan vaikeuksien takana.

Jatkuvasti oletetaan, että jakamalla valtion hallinto verraten itsenäisiin sektoreihin keskeisten toimialojen mukaan saataisiin hallintoon mukaan alan asiantuntijoita ja päästäisiin tehokkaampaan toimintaan. Tämä on ymmärtääkseni erehdys, joka aiheutuu kansanvaltaisen päätöksentekomenettelyn vähäisestä analysoinnista. Emme voi jakaa hallinnossa eri toimintamuotoja samalla tapaa toisistaan riippumattomiin hallinnonhaaroihin, kuten nämä toiminnat voidaan fyysillisesti paikallistaa eri yksikköihin, esim. kouluun, sairaalaan tai sähkölaitokseen. Täytyy olla jokin toimielin, joka suorittaa eri alojen kehittämisjärjestystä ja varojen jakoa koskevan kokonaisratkaisun. Valtion hallinnossa

se on eduskunta, kunnallishallinnossa kunnallisvaltuusto. Tämä toimielin tarvitsee kipeästi yhteiskuntaa koskevia luotettavia tietoja ja niiden perusteella laadittuja erilaisia ratkaisumalleja ja ennusteita, jotta se voisi tehdä päätöksensä. Näiden suunnittelutehtävien suorittaminen kuuluu asiantuntijalle eli hallintoviranomaisille, jotka tavallisesti kuuluvat myös muita asiantuntijoita ja asianomaisia kansalaisjärjestöjä. Ei mikään eduskuntaa alempi tai sen rinnalla toimiva muu edustuselin kykene tässä suhteessa korvaamaan hallintoviranomaisia. Eduskunta ei kaipaa mielipiteitä ja muissa edustuselimissä jo valmiiksi vesitettyjä kompromisseja, se kaipaa vankkaa yhteiskunnallista asiantietoutta, jonka perusteella se itse ratkaisee kantansa. Kansanvalta ei ilmene yksinomaan edustamisessa, vaan myös rationaalisessa päätöksenteossa.

saksalainen itsekritiikki laimenee

Seppo Jokipii

1950-luvun puolivälissä alkoi näyttää siltä, että suuri fašismin vastainen saksalainen romaani jää kirjoittamatta. Vuosikymmenien vaihde ei sekään puolestaan täyttänyt hiljaisia odotuksia; jokin Böllin *Biljardia puoli kymmeneltä* (suom. 1960) jäi monikerroksisuudessaan ja sekavassa 'kuvien pauhussa' tarkoituksiltaan hämäräksi. Nykysaksalaisen kirjallisuuden tunnetuimmat nimet ovat Uwe Johnson ja Günther Grass, joiden teoksissa anglosaksinen kritiikki on ollut näkevinään versovan 'kieli-ihmeen', joka puhjettuaan ehkä vetäisi vertoja Erhardin 'talous-ihmeelle'. Tätä kirjoitettaessa odotamme suomeksi Grassin teosta *Hundejahre*, joka ennakkotietojen mukaan viljeltyjen näkökulmien runsaudessa lienee hämmästyttävimpiä saksalaisen odysseian eepoksia. Natsi-Saksa ei tuottanut pysyvää kirjallisuutta, tuskin kirjallisuutta lainkaan, ja vielä tuntuu aikaiselta pohtia miksi tämänpäivän Saksa sitä ei tuota. Kenties osasyynä on natsien alulle panema kielen korruptio; kansallissosialistisen liikkeen juurettoman, depersonalisoidun ja retorisen kielen tarkoituksena oli herättää massahysteria ja massaviha; ehkä hillitön kulttuurin ja älymystön vaino teki liian suuren aukon lahjakkaimman nuorison riveihin; kukaties autojen, pesukoneiden, televisioiden ja aseiden tuottamiselta ei jää aikaa kulttuurin tekemiseen. Maassa, jossa virallinen ja puolivirallinen propaganda on lietsonut kommunismin pelon suorastaan hysteriaksi, ennakkoluulottoman ja joka suuntaan avoimen kriittillisen hengenlaadun on vaikea menestyä; se on aina vaarassa tukehtua pelon jäykistämään yleiseen mielipiteeseen. Ellei kirjoittaja ole täysin oman itsensä varassa, hänen täytyy lakkaamatta uhrata yleiselle mielipiteelle. Näin tekee muiden mukaan Heinrich Böll, joka rohkeimmillaan sentään uskalttaa pitää tuomiopäivää koko 'talousihmeen' sukupolven yllä.

Heinrich Böllin viimeksi ilmestynyt romaani *Ansichten eines Clowns* (Klovnin mielipiteitä) on Liittotasavallassa jatkuvasti best-seller-listan kärjessä; ellei hänestä kustantajansa ilmaiseman odotuksen mukaan ehkä tulisikaan Nobel-palkinnon saaja, on hän ainakin täyttänyt tämän taloudelliset toiveet. Hiljaisesti Böll on saavuttamassa vastakaikua kotimaan rajojen ulkopuolellakin: hänet on Hemingwayn ja Remarquen rinnalla mainittu erääksi uuden neuvostoliittolaisen sukupolven kirjalliseksi esikuvaksi. Böllin romaaneita tosin rasittavat hänen taitonsa pikku tarinoiden alalla; ne ovat harvoin rakenteellisesti ehyitä, koska kokonaisuus peittyi hyvin kerrottuihin detaljeihin. Niin kuin Karl August Horst on huomauttanut, Böllin romaanit ovat kuin sokkeloisia taloja labyrinttimaisine käytävineen; yhdestä huoneesta käsin ei koskaan näe kokonaisuutta. Böllin omin ala on *Kurzgeschichte*, tarina, juttu. Kirjailijana ja ihmisenä Böll on läpikotaisin sivilisoitunut, kaupunkilainen, kaupunkien sosiaalisen keskiluokan kirjailija; hänen tarinoissaan näyttelevät tärkeää osaa jokapäiväisen toimeentulon kysymykset, asuntohuolet, vuokranmaksut, korot ja kuoletukset; hänen henkilönsä pohdiskelevat yhtenä, kuinka kymmenen markan seteli taloudellisesti jaetaan bussilippuun, leipään, kahviin ja savukkeisiin. Syystä on kysytty, olisivatko tällaiset pohdiskelut oikeastaan ilmoittamisen arvoisia. Mutta Böllin maailmassa ne ovat välttämättömiä, koska Böll tietäen tai tietämättään on sen nykyisen kapitalistisen hyvinvointivaltion tulkki, jossa kaikki inhimilliset suhteet ja suhtautumistavat arvioidaan rahassa.

Taideteoksena kirjaa *Ansichten eines Clowns* rasittaa sama rakenteellinen heikkous kuin Böllin romaaneja yleensä; ankarasti ottaen se on tuskin romaani lainkaan; sarja tiuhasti yhteen nivottuja mietiskelyjä, muistikuvia; yksinäistä monologia. Esiintyvä klovni Hans Schnier on menettänyt vaimonsa katoliselle kulttuurisnobille, koska vaimo on saatu vakuuttuneeksi siitä, ettei avioliitto ilman kirkollista vihkimistä ole avioliitto eikä velvoita uskovaista mihinkään. Tietenkin Hans Schnier on katkera koko korkeakatoliselle seurapiirille, koska sattuu vielä olemaan niin että hän on — kuten hän itse sanoo — monogaami; ei kykene rakastamaan muita kuin vaimoaan. Hans Schnier on bölliläinen mies, yksi lisää sarjaan, joka alkaa jostain *Der Zug war pünktlich*-novellin sotilas Andreaksesta, passiivinen uneksija, sodan, kaupanteon ja himokkuuden yhteiskunnassa heikko, mutta omalla hiljaisella tavallaan moraalinen sankari, ihanteensa mittainen ja vilpiton. Tässä Böll saa tilaisuuden laukoa muutamia kärkeviä totuuksia korkeakirkollisuudesta, katolisten keskustelukerhojen kulttuuriharrastuksista ja dogmi-intohimosta. Katoliset ovat epäreiluja, he varjelevat aarteitaan, paavia ja sakramenteja, kuin saiturit, eikä heillä ole vähintäkään vivahteiden tajua. Paljoa paremmin ei ole yleensä kristikunnan laita. Jos tuhlajaipoika tänä päivänä palaisi isänkotiin, hänelle ei teurastettaisi vasikkaa, tuskin kananpoikaa grillattaisiin; koko perhe istuisi television ääressä ja viittaisi jääkaappiin. Joitakin katkera sanoja Böll kohdistaa erikoisesti rikkaiden sydämettömyyteen. Mutta häneltä on turha odottaa itse järjestelmän kritiikkiä, ja siinä on käsittääkseni koko bölliläisen ajankritiikin heikkous. Hänen mieleensä ei nähtävästi ole tullut, että puoli ihmiskuntaa kärsii uuden yhteiskunnan ja uuden maailman synnytyspoltoissa; hänellä ei ole mitään suhdetta yhteiskunnalliseen taisteluun, jota käydään vanhurskaamman maailman tulemiseksi. Tässä kohden hänen silmässään on sokea pilkku. Yksilöparkaa, Hans Schnieriä, ei ole syytä unohtaa, mutta erehdys on unohtaa että kaikkien maailman pienien *pinnebergien* kohtalot ovat myös ilmausta sosiaalisesta vääryydestä. Kohdistuessaan kerta kerralta suhteellisen harmittomiin seikkoihin bölliläinen kritiikki on vaarassa menettää makunsa.

SOSIAALIPOLITIikka

KANSANTALOUELLISTA TUHLAUSTA?

Sosiaalipolitiikan pontimena oleva inhimillinen perusajatus hyväksytään nykyhetken yhteiskunnassa melko yksimielisesti. Tämän ajatuksen mukaan yhteiskunta ei saa jättää yksilöä oman onnensa nojaan, vaan jokaiselle yhteiskunnan jäsenelle turvataan mahdollisuus ihmisarvoiseen elämään, mitä tällä sitten tarkoitetaan. On tosin niitä joiden mielestä yhteisvastuun laajentaminen aikaansaa yksilön oman vastuuntunnon heikkenemistä; mutta heidän mielipiteensä ovat jääneet päivänkohtaisen sosiaalipoliittisen keskustelun ulkopuolelle, aatteiden antikvariaattiin. Milloin esitetään syitä puolesta ja vastaan, keskustelu liikkuu asian taloudellisissa puolissa: mihin kansantaloutemme varat riittävät, mikä on katsottava ylellisyydeksi?

Siirtyminen aatteellisista pohdinnoista talouspolitiikan piiriin ei kuitenkaan tunnu poistaneen keskustelun epärationaalisia piirteitä. Sillä näennäisesti samasta lähtökohdasta tullaan kovin erilaisiin, jopa täysin vastakkaisiin tuloksiin. Tämä ilmaisee sen, etteivät kaikki taloudelliseksi realiteeteiksi *väitettyt* seikat voi olla taloudellista todellisuutta. Asenteet pääsevät ilmeisesti luomaan todenmukaisiksi kuviteltuja oletamuksia, sitä enemmän mitä niukempia tiedot todellisuudesta ovat.

Ennenkuin voidaan asettaa kysymystä, mistä alkaen sosiaalipolitiikka muuttuu kansantaloudelliseksi ylellisyydeksi, on pyrittävä määrittelemään sosiaalipoliittinen toiminta kansantaloudellisin käsittein.

Sosiaalipolitiikan käsitteen sisältöä perusteellisesti tutkinut professori Armas Nieminen määrittelee sosiaalipolitiikan pyrkimykseksi kohtuulliseksi katsotun elintason, sosiaalisen turvallisuuden ja viihtyisyyden takaamiseen yksilöille, perheille ja yhteiskuntaryhmille. Taloudelliselta kannalta kohtuullinen elintaso tarkoittaa riittävää kulutusmahdollisuutta. Siihen tähtäävät kulutuskykyä lisäävät tulonsiirrot lapsiperheille, esimerkiksi lapsilisien, asumistuen, vapaiden kouluaterioiden tai tärkeimpien elintarvikkeiden hinnanalennusten muodossa, vanhukseille ja invalideille kansaneläkkeinä tai muina lakimääräisinä eläkkeinä, opiskelijoille julkisista varoista myönnettyinä lainoina ja stipendeinä tai kokonaisuudessa elinkeinoryhmälle, kuten pienviljelijöille, erityisenä tuotantotukena. Tätä luetteloa voitaisiin jatkaa pitkälle.

Kuten elintaso on myös sosiaalinen turvallisuus pääasiassa taloudellinen käsite. Sen piiriin ei ole totuttu lukemaan turvallisuutta hengen, fyysisen koskemattomuuden ja omaisuuden suhteen, jota poliisi- ja oikeuslaitos ylläpitävät, vaan varmuutta kulutusmahdollisuuksien säilymisestä sosiaalisten riskien kuten työttömyyden, sairauden, työkyvyttömyyden tai huoltajan kuoleman kohdatessa. Sosiaalisen turvallisuuden ylläpitäminen merkitsee tilapäisten tulonsiirtojen järjestelmää, jonka objektina ovat 'omatta syyttään' vaikeuksiin joutuneet perheet ja yksilöt.

Viihtyvyttä on jonkin verran vaikeampi muuntaa taloudelliseksi käsitteiksi. Kuitenkin hyvien työolosuhteiden, viihtyisän asumisympä-

ristön tai virkistävien loman ja vapaa-ajan käyttömahdollisuuksien luominen koko väestölle edellyttää ensi kädessä riittävien varojen saamista tähän tarkoitukseen.

Tässä ei ole aihetta lähteä pohtimaan, mitä muuta sosiaalipolitiikkaan kuuluu kuin talouspolitiikkaa. Enemmittä perusteluitta voitaneen vain todeta, että sosiaalipolitiikka valtaosaltaan on juuri talouspolitiikkaa, ryhmä sosiaalisesti perusteltavissa olevia tulonsiirtotoimenpiteitä.

Yhteiskunnan toimesta laajassa mitassa tapahtuva tulojen ja kulutuskyvyn siirto pohjautuu periaatteeseen, ettei itsestään muovautuva kulutuskäytön jakaantuminen ole kokonaisuuden kannalta hyväksyttävä. Tarpeiden luontainen maksukyky ei ole niiden tärkeyden mittapuu.

Sosiaalipolitiikan taloudellisen sisällön tarkentamiseksi on syytä selvittää yksityiskohtaisesti, mitä kulutuksen muotoja sosiaalipolitiittisin toimenpitein tuetaan. Nämä toimenpiteet voidaan yksinkertaisin perustein jakaa kahteen ryhmään: 1) yleiseen, ohjaamattomaan kulutuksen tukemiseen ja 2) joidenkin erityisen tärkeiksi katsottujen mutta heikosti maksukykyisten tarpeiden tyydyttämisen edistämiseen.

Pääosa sosiaalipolitiittisista tulonsiirroista on luonteeltaan yleistä. Sen osalta on määritelty ainoastaan, kenelle tulonsiirto suoritetaan, ei sijaan käyttötarkoitusta. Tällaisia ovat kaikki sosiaalivakuutuksen eri muotojen perusteella maksettavat eläkkeet, elinkorot ja menetetyn ansion korvaukset, samoin sosiaaliavustukset kuten lapsilisät ja invalidi-rahast. Ne on tarkoitettu käytettäväksi yleisesti kulutusmenoihin, elintason ylläpitämiseen, mutta mikään ei estä käyttämästä niitä vaikkapa säästämiseen, mikä lapsilisien osalta lienee suhteellisen tavallista. Eräisiin muihin tulonsiirron muotoihin sen sijaan liittyy rajoituksia, jotka eivät kuitenkaan poista niiden yleistä luonnetta. Tämä pitäne paikkansa kuntien antaman huoltoavun suhteen. Periaatteessa pyritään estämään sen käyttämistä ei-välttämättömyysmenoihin (esim. television osto), mutta muuten avustuksen käyttö on saajan harkinnan varassa, mikäli sosiaalilautakunta ei erityisten syiden nojalla ryhdy valvomaan avustettavan taloudenpitoa. Suuriperheisille perhelisien muodossa annettava avustus on sidottu astetta pitemmälle: se on käytettävä perheen asumisen tasoa kohottaviin kestokulutushyödykkeisiin. Vielä pidemmälle on menty äitiysavustusten suhteen, joita ei enää voida pitää luonteeltaan yleisenä kulutustukena. Täysin yleisluonteisia sen sijaan ovat opintolainat ja -stipendit, kunhan niiden avulla ansiotyöltä vapautuva aika käytetään opintoihin.

Edellä käsitelty yleinen kulutuskyvyn taseus tarkoittaa suunnilleen samaa kuin Pekka Kuusen käyttämä käsite epäaktiivisen väestön kulutuskyvyn lisääminen. Käyttämämme jaotuksen kannalta on tärkeitä, että nämä tasaustoimenpiteet kohdistuvat ensisijassa kulutussubjekteihin: yhteiskuntaryhmiin, perheisiin ja yksilöihin. Pääasiassa kulutusobjekteihin, hyödykkeisiin ja palveluksiin, sen sijaan suuntautuvat ne toimenpiteet, joilla tuetaan joitakin tiettyjä kulutusmuotoja. Näistä ehdottomasti tärkeimmät liittyvät asumiseen, terveyden ja sairauksien hoitoon sekä virkistykseen ja lomanviettoon. Samaan ryhmään voidaan lukea myös eräät ravintoaineiden hintoja alentavat toimenpiteet. (Suomessa ne on kuitenkin perustellusti luettava yleisen talouspolitiikan maatalouspolitiikan lohkoon, sillä kuluttajahintojen alentamisen ja kulutuksen lisäyksen ohella niillä ylläpidetään maailmanmarkkinahintoja korkeampia tuottajahintoja.)

Jotakin kulutusmuotoa erikoisesti tuettaessa täytyy loogisena lähtökohdana olla 1) että tämä kulutus täyttää yhteiskunnan ja sen jäsenten kannalta erityisen merkittävän tarpeen ja 2) että tarpeen suhteellinen maksukyky ei riitä turvaamaan sen riittävää tyydyttämistä. Tällöin

yhteiskunnan toimenpitein alennetaan kyseessä olevien hyödykkeiden ja palvelusten hintoja tai eräissä tapauksissa jaetaan niitä korvauksetta.

Sairaanhoito on kauan katsottu tuettavaksi kulutuksen muodoksi, koska sairauksien välttäminen ja pikainen parantaminen on monella tavalla sekä yksilön että yhteiskunnan edun mukaista ja koska sairauteen lähes aina liittyy myös tulojen ja siten kulutuskyvyn alentumista. Pätevän sairaanhoidon todelliset kustannukset kohoavat lisäksi kaikkialla verrattain korkeiksi muihin palveluksiin nähden (vrt. parturi — hammaslääkäri).

Asumiseen liittyvän kulutuksen tuntuva tukeminen on meillä suhteellisen myöhäsyntyinen asia. Tuki pyritään tällä hetkellä ensisijaisesti suuntaamaan lapsiperheiden ja eläkeiässä olevien vanhusten asumiseen, mutta alue lieenee jatkuvasti laajeneva siten, että tuki lopulta kohdistuu lähes koko väestöön.

Jonkin verran oudolta saattaa tuntua, että lomanvietto on tulonsiirron kohteena. Kuitenkin merkitsevät lakisääteiset vuosilomat kansantaloudellisessa mielessä työntekijöille tapahtuvaa tulonsiirtoa, joka on nimenomaan käytettävä työstä poissa olemiseen ja — sikäli kuin kukin kykenee — virkistytymiseen. Samaan tulonsiirtojen ryhmään kuuluvat myös ne varat, joita valtio, kunnat ja työnantajat käyttävät vapaa-ajan käytön ohjaamiseen ja edistämiseen.

Edellä on pyritty hahmottelemaan kuvaa siitä kulutuksesta, jota tulonsiirrot edistävät. Kansantaloudellisesti yhtä merkittävää olisi tietää, minne siirtyy vastaava kulutuskyvyn vähennys. Ensinnä voidaan todeta, että tulonsiirtoihin tarvittavista varoista suorittavat osansa valtio, kunnat, työnantajat ja yksityiset henkilöt. Sikäli kuin on kysymys progressiivisella verotuksella koottavista varoista, vähentävät ne todennäköisesti lähinnä tärkeysjärjestyksessä toissijaista kulutusta. Kunnallisveron ja yleisenä kulutusverona koottavan liikevaihtoveron osalta vaikutus saattaa tuntua myös ensisijaisessa välttämättömyyskulutuksessa. Mistä yksilöllinen hyötymisen ja menettämisen raja käytännössä kulkee, on erittäin vaikeasti selvitettävissä.

Työnantajain suoritusten osalta, olipa kysymys sitten suoritetuista sosiaaliturvamaksuista tai suoraan tuotantokustannuksiksi luettavista eristä kuten vuosilomapalkoista, kustannukset siirtyvät useimmiten suoraan tuotteiden hintoihin ja sitä kautta kuluttajien maksettaviksi, joten vaikutus lieene suurin piirtein sama kuin yleisellä liikevaihtoverolla. Sama pätee myös vientiteollisuuden kohdalla, mikäli voidaan olettaa, että valuuttakurssit määräytyvät yleisesti ottaen kotimaan tuotantokustannusten ja maailmanmarkkinahintojen vertailun perusteella.

Kiistanalainen ja vaikeasti selvitettävä on kysymys siitä, missä määrin sosiaalipoliittisin tulonsiirroin vähennetään varojen käyttämistä sijoitustoimintaan. Ilmeisesti niistä tuloista, joihin progressiivinen verotus kaikkein voimakkaimmin kohdistuu, huomattava osa toisissa olosuhteissa käytettäisiin esimerkiksi osakkeiden ostoihin. Täten mahdollisesti syntyvän kansantaloudellisen tappion suuruus voidaan kuitenkin arvioida vasta sen jälkeen kun ensin on riittävästi selvitetty, missä määrin sosiaalipoliittisin tulonsiirroin kysyntää lisäämällä ja tasapainottamalla toisaalta parannetaan tuotannon kehittämismahdollisuuksia.

Vastapainona sille vähennykselle, mitä sosiaalipolitiikka mahdollisesti investoinneissa ja täten tuotannon kasvun nopeudessa aiheuttaa, on sosiaalipolitiikan aikaansaama hyödykkeiden ja palvelusten tuotanto, joka useimmiten vaatii erittäin huomattavia investointeja. Kansantaloudellisessa mielessä sairaalat, koulut ja huoltolaitokset, jopa kirjastot ovat tehtaisiin verrattavia tuotantolaitoksia, koska niiden toiminta lisää kansantuloa ja tarjoaa kuluttajien käytettäväksi heidän tarvitsemiaan hyödykkeitä ja palveluksia. Sen jälkeen kun nälkä ja alastomuus on

voitettu, ei ole riittävästi perusteltua pitää tällaista aineetonta tuotantoa kansantaloudellisesti toisarvoisena vain siksi, että tuotteiden kysyntä on edellä esitetyllä tavalla heikosti maksukykyistä. Koska yksityistä yritteliäisyyttä kiihottavia voittoja ei näillä aloilla voida sallia, on tällaisiin tuotteisiin kohdistuvan kulutuksen tukeminen johtanut tuotannon laadun ja hinnanmuodostuksen ankaraan valvontaan ja sitä tietä yhteiskunnan harjoittamaan tuotantoon.

Mikäli edellä esitetty ajatuskehittely on oikea, puhe tuottavasta ja tuottamattomasta taloudellisesta toiminnasta siinä mielessä kuin näitä käsitteitä yleisesti käytetään menettää mielekkyytensä. Kaikki taloudellinen toiminta, joka lisää hyödykkeiden ja palvelusten tarjontaa, on tuotantoa, jaettakoonpa tuotteita sitten ilmaiseksi tai alennettuun, tuotantokustannusten mukaiseen taikka tuotanto- ja kulutusveroilla korotettuun hintaan.

Sosiaalipolitiikka ei merkitse ainoastaan tulonsiirtoin tapahtuvaa kulutuksen ohjaamista vaan myös vastaavaa vaikuttamista tuotannon suuntaukseen. Ja samoin kuin kulutukseen myös tuotantoon vaikutetaan kahtalaisin keinoin: tukemalla joidenkin tuotannonalojen tuotteiden kysyntää ja toisaalta huolehtimalla osittain tai kokonaan tuotannon ylläpitämisestä. Yleisluontoinen kulutustuki, jota suunnataan muuten heikosti kulutuskykyisille ryhmille, lisää lähinnä välttämättömyystarvikkeiden kysyntää ja siten viimekädessä koituu näitä tuottavan toiminnan hyväksi. Erityiskulutukseen suunnattu tulonsiirto taas vaikuttaa sillä alalla toimivan tuotannon hyväksi. Esimerkkinä tästä on meillä voimaan saatettu lapsiperheiden asumistukijärjestelmä, joka lisää suurehkojen asuntojen kysyntää ja ilmeisesti kiihottaa niiden tuotantoa. — Tässä yhteydessä voidaan todeta, että asumiseen suuntautuvan kulutustuen ilmeisesti lähiaikoina lisääntyessä päädytään ennen pitkää väistämättömästi siihen, että yhteiskunnan on nykyistä paljon radikaalimmin puuttuva asumispalvelusten tuotannon organisointiin ja hinnanmuodostukseen.

Sosiaalipolitiikka on kansantaloudellisessa mielessä sekä kulutuksen että tuotannon ohjaamista ja lisäksi eräiden hyödykkeiden ja palvelusten tuotannon järjestämistä ja hoitamista. Puhtaasti inhimilliseltä kannalta tarkastellen tuskin voidaan väittää, että sosiaalipolitiikka toistaiseksi olisi mennyt liian pitkälle tässä talouselämän ohjaamisessa. Sen sijaan on paikallaan kysyä, onko ohjaaminen suoritettu yhteiskuntateknillisesti oikein ja miten pitkälle tässä ohjaamisessa yleensä voidaan mennä aiheuttamatta väestön kokonaisuudelle haitallista taloudellisen kasvun vähentymistä. — Taloudellisen kasvun hidastumisen ei ehdottomasti tarvitse olla haitallista, mikäli kasvu on liiaksi suuntautunut ei-toivottavaan tai toisarvoiseen kulutukseen.

Asetettuihin kysymyksiin vastaaminen vaatii erittäin perusteellista taloudellisen tapahtumisen tutkimista ja tuntemista. Mutta jo tutkimuksen lähtökohdan asettaminen tuottaa suuria vaikeuksia, koska yksinomaisena kriteeriona ei enää voida pitää kansantulon numerollisen kasvun vauhtia. Ei pyrittävä tutkimaan tärkeydeltään eriarvoisten inhimillisten tarpeiden tyydyttämisen astetta yhteiskunnan kokonais-kentässä. Ongelmia ei tällaiselta tutkimukselta tule puuttumaan. Niistä esimerkkinä voidaan mainita vaikeus, joka tulee vastaan harkittaessa erilaisten tarpeiden keskinäistä painottamista. Tällöin epäilemättä kuroutuu umpeen raja kansantaloudellisen ja sosiologisen tutkimuksen välillä. Ehkä tämä osaltaan auttaisi taloustieteitä irroittautumaan nykyisestä hengettömyydestään.

Otsikon kysymys, onko sosiaalipolitiikka kansantaloudellista tuhlautusta, on vielä nykyisen tietämyksemme pohjalta vailla mieltä ja vastausta.

KATKERUUDEN PIDOT

Pidot Aulangolla. Viisi keskustelua, toimittanut Erno Paasilinna. Karisto 1963.

Parasta mitä Aulangon pidoista voi sanoa on että siinä on vetoa, sen lukee mielellään. Keskustelut rönstyilevät ja hyppelehtivät, tosin hedelmättömyyteen asti. Pieni esimerkki: kun Kriitikko kutsuu Karia yhdeksi tämän maan harvoista radikaaleista, hän kiintoisasti kääntää pääläelleen tavanmukaiset sanojen merkitystä koskevat sopimukset, mutta kun väite on esitetty noin vain ohimennen perusteluitta, se jää huitaisuksi ilmaan. Ken on kiinnostunut valesyvämielisyyksistä, tutkikoon Aulangon pitoja.

Olen toista mieltä kuin Erno Paasilinna siitä, että keskustelijoiden nimien esittäminen olisi muka tarpeetonta ja lyhytnäköistä. Aulangon joukon viiteryhmä on joka tapauksessa selvä: kuten kummatkin Tornin pitopöytälaiset aikanaan joukko on ankkuroitunut lähinnä Suomalaiseen Suomeen, sen keskimääräinen ikä on keski-ikä ja keskimääräinen maailmankatsomus lähinnä ns. oikeistolainen, ei business- vaan kulttuurioikeistolainen. Leimaa antavia piirteitä ovat edelleen kauna nykyistä maailman menoa kohtaan ja eräillä myös henkilökohtainen katkeruuden tunne.

Ensimmäisen keskustelun mieluummin sivuutan: pohdiskeluun kansallisuudesta ja kansainvälisyydestä ei saada otetta, se hajoaa käsistä. Ulkopoliittikkaa koskeva osa on edes jännittävä: lähtökohtana monilla musta-valkoinen maailmankuva ja tunne kuulumisesta älylliseen ja moraaliseen etuvartioon ns. myöntövyysmiesten rinnalla. Kapasiteetti vain ei ole ylemmydentunteiden tasalla. Eikö esim. Oikolukijan mieleen ole juolahtanut, että ulkopoliittikkamme kaikkia sudenkuoppia olisivat mielessään mietiskelleet myös ne miehet, jotka ovat nykyiseen suuntaukseemme päätyneet? Oikolukija puhuu korskeasti käyttökelpoisen vaihtoehdon löytämisestä kekkoslaisuudelle, mutta surkean laiha on saalis. Ihmettelen vain, miten lukevat ja tulkitsevat Aulangon pitoillan ne suomalaiset, joiden mukaan ulkopoliitikasta kaikki meillä ovat yhtä mieltä. Kolmannen illan teemaa sosiaalipoliittikkaa keskustelijat käsittelevät hedelmättömän abstraktisesti, puhumatta sanan sanaa työtömyysvakuutuksesta, lääkkeiden hinnoista, sosiaalipoliittikan koko konkreettisesta problematiikasta. Olisivatko muiden kuin alustajan spesiaalitiedot riittämättömät? Kriitikko kyllä puhuu vaateliaasti älyn aristokratiasta, mutta se on laiha lohdutus lukijalle, joka on toivonut konkreettista sosiaalipoliittista debattia esim. Pekka Kuusen pohjalta. Helppo abstraktisuus leimaa myös kulttuuripoliittista keskustelua.

Koulun kritiikki on reipasta ja osuvaa, mutta koululaitoksen rakenteen kimppuun seurue ei uskaltanut, koska institutionaalisten muutosten mahdollinen tarve ei yleensäkään tunnu sen jäseniä kiinnostavan. Eräänlainen taidonnäyte kyllä on keskustelulla pitkään koulusta ikään kuin kukaan Suomessa ei olisi yhtenäiskoulua ehdottanutkaan. Viimeinen, kirjallisuutta koskeva keskustelu pyrkii lähtemään liikkeelle teesistä ja antiteesistä, uuden hyväksymisestä ja uuden hylkäämisestä, mutta mitäpä voi jatkolta odottaa, kun antiteesin esittäjä eksyy ymmärryksen puutteella ylvästelyyn.

Onneksi Aulangolla on mukana katkeruudeton Majakanvartija. Hän pelastaa sen mikä pelastettavissa on. Myös Runoilija ja Opettaja pääsevät kuiville.

Pertti Hemánus

HOLAPAN JAKOAVAIN

Pentti Holappa: Perillisen ominaisuudet. WSOY 1963.

Pentti Holapan ominaisuuksista keskustellaan yleensä hyvin totisin ilmein. Hänen tekstinsä on syvää, hyvää, hiottua, hallittua, suoraa, tarkkaa, harrasta, tehokasta, käsitteellistä, suunnitelmallista ja tieteenkin modernia. Ja miksikä ei: kaikkea tuota ja enemmänkin se on.

Mutta tulkoon tässä heti alkuun väitettyä, että Holappa on humoristi. Perillisen ominaisuudet eivät olisi irtautuneet tajuttavakseni, ellen olisi kaikessa, aihevalinnassa, henkilöissä, nimissä, omi-tuisuuksissa, jopa kirjan pieneksi puristuvassa lopussa (ainakin) kuvitellut hiivaksi huumoria.

Ensin oli tehdas. — Tehtaan seinät valkoisiksi kalkittu, yksikerroksisia rakennuksia, katetut yhdyskäytävät, trukki, kuljetusvaunut, konttori, portinvartijan koppi. — Sitten tuli hän, jota portinvartija katsoi selkään, mutta hän ei kääntynyt. Hän oli vanha, sillä ihokarvojenkin joukossa oli jo harmaita kuontaloita, jotka näyttivät paljon surullisemmilta kuin harmaat hiukset. Hänen jalkansa tai päänsä ei äsken kääntynyt, mutta kaiken todennäköisyyden mukaan jokin oikku hänessä valitsi juuri portinvartijan kopin kohdalla hänelle seuraajan. Ja mistäpä sen muualta olisi ottanut kuin portinvartijan kopista portinvartijan.

Vähitellen tuotantolaitoksen koneisto alkaa hahmottua, osittain ilmi-eläivistä ihmisistä. Hän itse on tehtaan johtaja, aika ajoin vielä melko elävä hänkin. On Piikkola, Laukka, Tienoo, Kivinen, jopa näillä vaivot. On vahtimestari, juoksupojat ja konttoristeissa yksi kohtalokas nainen. Sitten on myös äskeinen portinvartija Tauno Rantala, jonka — oikku oli valinnut paimenten joukosta, mutta heti kun hän tuli hoviin harppu alkoi helistä hänen sormissaan ja hänessä oli kaikki perillisen ominaisuudet.

Melkein kaikkien ihmisten keskinäinen suhde on hyvin normaali. Siihen tapaan mutkaton kuin Laukan ja Kivisen: He eivät oikein olleet olemassa toisilleen, niinkuin he olisivat puhuneet seinille tai ojentaneet käteensä jakoavaimelle. Kaikki kirjan henkilöt piirtyvät kuitenkin vähitellen hyvin selviksi yksilöiksi. Heidän henkisiäkin ominaisuuksiaan paljastetaan usein selkeillä konkreettisilla kuvilla, kuten esim. selostuksella Kivisen ja Rantalan erilaisesta suhteesta koneisiin. — Kivisen puheista olisi voinut päätellä, että koneet olivat tehtaan varsinainen ydin, niiden ei tarvinnut palvella tai tuottaa. Hänen mielestään toiminta oli vain koneen tapa kertoa itsestään. — Rantala sen sijaan tajusi koneen tuotantoyksikkönä. Ja sen vuoksi kirjailija toteaa, että

näistä keskusteluista olisi ymmärtänyt, miksi Kivinen oli jäänyt työnjohtajaksi ja miksi Tauno Rantalán ajatukset liikkuvat jo muualla. Rantalasta paljastuivat ja hänelle itselleenkin tiedostuivat vähitellen ne tehtaanjohtajan ominaisuudet, jotka tekivät hänestä juuri täsmälleen tehtaan johtajan, oikeasta aineesta sopivasti muotoillun valtarataan tuotantorobotin yläpäähän, ei muuta.

Kirjan takakannen selosteessa todetaan, että teoksesta rakentuu mitä mielenkiintoisin ihmissuhteiden labyrintti. Sen vuoksi ei tällaisen esittelyn laatijankaan tarvinne vajota itsesyytöksiin, vaikka onkin pyrkinyt peilaamaan vain harvoin laajan labyrintin onkaloista. Kirjailijan taitavuuden ansiota on, että katsahdus vaikkapa koneen alla makaavaan mutteria kiertävään mieheen saattaa avata laajoja perspektiivejä, nimenomaan ihmiseen. Joskus yksityiskohdissa miltei pikkutarkasti viipyvä teksti on laaja-alaisesti viitteellistä. Holapan konkreettiset kuvat ovat kuitenkin siksi selkeitä ja jokapäivään nojaavia, että Perillinen tulee varmaan saamaan ystäviä sellaisistakin lukijoista, jotka tarvitsevat vähintään Holapan ojentaman jakoavaimen murskatakseen modernismin ensimmäisiä pähkinöitä.

T. Palonen

HÄDÄN VUORET

Oscar Parland: Härän vuodet. WSOY 1963 (Ruotsinkielisenä 1962). Suomentanut Eeva-Liisa Manner.

Viime aikoina on paljon keskusteltu ja kiivailtu siitä, saako taidetta luoda aiheesta, jota ei ole omakohtaisesti voinut kokea. Tabuiksi on tuossa suhteessa pyritty pyhittämään erityisesti ne tapahtumat, joiden sankarihahmoja yhä elää, ja joiden asiantuntemus on siis pettämätön. Sen vuoksi niistä aiheista on sitten kirjoitettukin aivan kyllästymiseen saakka.

En ole aivan varma, onko asetettu kyseenalaiseksi sitä, saako kirjoittaa lapsuusmuistoista, kuten näyttää tehneen Oscar Parland Härän vuosissa. Siinä hän kuvailee hädän vuosia kannakselaisessa huvilakylässä Suomen itsenäistymisen aikaan. Kuvakulma avautuu ja mitoituu pienen Riki-pojan perspektiivistä. Kaikkia, aikuisia, jopa punaisiakin hirveämpänä vallitsee Teerilää, pojan maailmaa, jokapäiväisiä leikkejä, todellisuutta ja unta valtava Härkä. Inhottavuudessa Härän lyö kuitenkin ylivoimaisesti setä Heinz, jonka kauhistuttava olemus on ilmeisesti vaikuttanut tulevan kirjailijan sielunelämään niin pöyristytävästi, että tuota haaskaa on pitänyt pöyhiä viattoman lukijan haisteltavaksi lukemattomilla sivuilla. Se nyt sitten on myönnettävä, ettei setä Heinz kylläkään jää erilaisten tätien ja setien laumaan persoonatomaksi oleskelijaksi.

Kaikkaa siis vallitsi Härkä-Baal-Jumala, joka yliluonnollisuutensa yllättävänä huipentumana pystyi säilyttämään ruhonsa hengessään kapinakuukausien ajankin, vaikka punaisten tiedetään yleensä teurastaneen, kuten kirjassakin toisaalta todetaan, miltei kaikki kissaa suu-remmat kotieläimet. Vasta rauhan ja rakentamisen aikana valkoiset ja punaiset yhdessä uhrasivat itsensä Baalin. Entinen kaartilainen Hämäläinen siinä teutaroi nyljetyn Härän ympärillä. »Hän veti piipunvarren suupielestään ja sylki tummanruskean säteen maahan verilönttien joukkoon», jatkaa Riki-poika lapsuusmuistojaan ja toteaa lähes-tyneensä myös ruhoa ja katsoneensa sisään. »Se oli aivan ontto ja tyhjä. Olisin voinut ryömiä sen sisään ja piiloutua sinne kuin veneeseen. Se oli vain inhottavan musta ja niljakas ja kylkiloit pistivät

selvästi esiin seinämien sisäpuolella. Ylhäällä riippui jokin, joka muistutti paksua poikkileikkattua kumilettoa.»

Niin siis päättyi Baalin valta, että kirjan päätössanoiksi on voitu kirjoittaa: »Lopuksi Harakka astui esiin heiluttaen kirvestä kädessään, tarttui toisella kädellä Härän sarveen ja katosi pään keralla piirin keskeen.»

Noista Härän viimeisistä kuukausista olisi varmaan saanut nautittavaa luettavaa hyvän novellin verran, varsinkin kun kuvausta on höystetty kauniisti Iso-Äidin jumalakuvilla. Mutta romaanina teos ei jaksaa pitää lukijan mielenkiintoa loppuun saakka lupaavan alun tasolla.

Eeva-Liisa Mannerin käännöstyö vaikuttaa hyvin luontevalta.

T. Palonen

HUUTAVAN ÄÄNI

Jevgeni Jevtušenko: Olen vaiti ja huudan. Suomentanut ja johdannolla varustanut Markku Lahtela. Kirjayhtymä 1963.

Huutavan ääni kuuluu kauas. Jevtušenkoa kuunnellaan tarkkaavaisesti silloinkin, kun hän on vaiti.

Kaikki johtuu oikeastaan siitä, että on syntynyt kolminkertainen väärinkäsitys. Lännessä Jevtušenkoa pidetään idän »vihaisena nuorena miehenä», joka saa ajoittain kärsiä liiallisen vilpittömyytensä ja vapaudenrakkautensa takia. Idässä häntä taas pidetään kokemattomana kukonpoikana, joka kävi lännessä puhumassa läpiä päähänsä politiikasta ja ideologioista, joissa asioissa hän on kaikkea muuta kuin ekspertti. Ja itse hän epäilemättä silloin tällöin pitää itseään Majakovskin mantelinperijänä, suurena demagogina ja marxilaisuuden esitaistelijana lännessä. Ei ihme, jos häntä on alettu pitää mitä vastakkaisimpien näkemysten symbolina, himoittuna luuna, jota koirat raastavat eri suuntiin. Lehdissä seurataan tarkoin, onko hän julkaissut uuden runokokoelman vai onko hänet taas julistettu pannaan, ja mitä Hruštšov on taas sanonut hänen ideologisista virheistään ja kuinka Erenburg on häntä puolustanut, huutaako hän vai onko vaiennut.

Ei Jevtušenko ole mikään huono runoilija. Päinvastoin hän on virkistävän tuore ilmiö neuvostorunoudessa kaikessa nuoruudelle ominaisessa ylimielisyydessäänkin. Hänen ammattitaitonsa on epäämätön. Hän kirjoittaa kevyellä kädellä kuin Puškin, luontevia, rytmikkäitä ja korvaan tarttuvia säkeitä. Neuvostoliiton »iskelmätilastojen» kärjessä on kauan pysytellyt hänen runoonsa sävelletty laulu »Haluavatko venäläiset sotaa», eikä yksin melodian ansiosta. Hän aineellistaa maailmansa uusin, tuorein ja osuvin kuvin. Hän kirjoittaa tavallisista, yksinkertaisista ja ajankohtaisista asioista tavalliselle ja yksinkertaiselle tämän päivän ihmiselle, ja hän tekee sen koruttomasti, sydämeenkäyvästi ja tunteella tai raisusti, yltiöpäisesti ja riehakkaasti tai vakavasti, syyttään ja kauhuissaan. Siksi ovat suuret massat ottaneet hänet omakseen, hyväksyneet hänet tunteittensa tulkiksi. Siinä on hänen voimansa ja hänen heikkoutensa. Hänet yritetään liian usein kaataa Prokrusteen vuoteeseen ja venyttää Majakovskin mittoihin. Majakovskin perilliseksi hän on liian hento ja pehmeä ja hänen maineensa perustuu liiaksi konjunktuihin.

Runovalikoiman on suomentanut Markku Lahtela niin hyvin kuin se on yleensä mahdollista ottaen huomioon, että Jevtušenko kirjoittaa yleensä tiukasti sidottua jambia, jota ei suomenkieleen voida siirtää

sisällön siitä vakavasti kärsimättä. Joitakin runoja, esim. Beatnikien yksinpuhelu, on jonkinverran tiivistetty ja lyhennetty, ilmeisestikin runoilille eduksi. Eri asia on, miten aito kuva runoilijan taidosta sillä tavoin lukijalle jää.

Ulla-Liisa Heino

OODI GLAUBERSUOLALLE

Konstantin Paustovski: Valkoista kultaa. Suomentanut Juhani Konkka. Kirjayhtymä 1963.

Konstantin Paustovskia ei liene meillä aikaisemmin käännetty, ja siksi hän on jäänyt suomalaiselle lukijalle melko tuntemattomaksi. Neuvostoliitossa hän sitävastoin on kaikkein populääreimpiä ja suosituimpia kirjailijoita. Maineensa hän on saavuttanut lähinnä novellien ja kertomusten kirjoittajana. Peruslaadultaan hän on aito romantikko, joka silloin tällöin eksyy laimeaan sentimentaalisuuteen tahi liian silmiinpistävään kirjallisuuteen. Tyyliniekkana hän on todellinen filigraanityön mestari: hänen sanastonsa on erittäin rikas ja runsasmuotoinen, lauserakenteiden, rytmin ja melodiikan keskinäisten suhteiden tarkka tasapainoitus ja harmonia tekevät hänen kielensä samanaikaisesti sekä koruttomaksi ja helppolukaiseksi että loisteliaaksi ja taiturilliseksi.

Valkoista kultaa on kirjoitettu v. 1932 ns. rakennusromaanien kaudella. Niihin se liittyy aiheeltaankin: se on Kara-Bugazin lahden mirabiliittiesiintymien lyhyt historiikki, kertomus siitä, miten uutterat ja sankarilliset tiedemiehet askel askelelta kartoittavat salaperäistä, pelottavaa ja tutkimatonta luontoa, miten paimentolaiskansojen alkeellinen barbaarisuus häviää neuvostovalan levittämän tiedon ja sivistyksen tieltä. Kertomuksessa ei ole varsinaisia toimivia päähenkilöitä, ne ovat pirstoutuneet kymmeniksi satunnaisiksi henkilöiksi, jotka vain hetken viipyvät kirjailijan valokeilassa. Juoni taas perustuu kuvauksen kohteeseen — Kara-Bugazin lahden — eri kulmiin, johtomotiivin eri variaatioihin. Jokainen mielleyhtymäryhmä on kehitelty pieneksi itsenäiseksi kuvaksi, muutamien rohkein, luonnosmaisain viivoin piirretyksi kokonaisuudeksi. Kertomuksen onnistumisen edellytyksenä on ollut juuri oikein rakennettu kompositio sekä tekijän laaja sanomalehtimieskokemus ja viehtymys aiheeseensa. Romanttisen mieltymyksensä eksotiikkaan on Paustovski pitänyt tiukasti kurissa ja pakottanut fantasiansa ankarasti pysyttelemään tosiasiaihin pohjalla. Näin on syntynyt eräänlainen taideteoksen ja sanomalehtijutun välimuoto, jossa kuvat vaihtuvat kuin dokumenttifilmin kaaderit.

On ymmärrettävää, että juuri puolidokumentaarinen kirjallisuus on voimakkaasti ja onnistuneesti kehittynyt Neuvostoliitossa sosialistisen realismin valtakaudella, sillä se luontuu paremmin kuin muut kirjallisuudenlajit palvelemaan ideologisia tarkoituksia taiteellisuuden siitä suurestikaan kärsimättä. Valkoista kultaa on historiallisen optimismin pienoiseepos: »Aavikon valtaaminen on raskasta, varsinkin silloin kun ihminen ajattelee, että se tapahtuu hänen henkilökohtaisen kuukausipalkkansa takia. On välttämätöntä käsittää, että työmme aavikolla on kunnia-asia, korkea tehtävä uusien ihmisten hyväksi, ja silloin taakka harteiltamme putoaa kuin hiki uinnin jälkeen meressä».

Juhani Konkkan suomennos on tavallista huolellisempaa työtä. Huomattakoon kuitenkin, että suomenkielessä puhutaan Aral-järvestä ja Hindukušista eikä Aralin merestä ja Gindukušista.

Ulla-Liisa Heino

NELJÄNNEN SUKUPOLVEN NOVELLIT

Jevgeni Jevtušenko ym.: Kananjumala. Toim. Hans Björkengren. Suom. Esa Adrian ja Markku Lahtela. Tammi 1963.

»Kananjumalan» nuoret novellistit kuuluvat siihen nuorten neuvostorunoilijain ryhmään, jota usein nimitetään »neljänneksi sukupolveksi». Heidän isänsä elivät oman nuoruutensa 30- ja 40-lukujen ankeissa oloissa ainoana ajatuksenaan huoli jokapäiväisestä leivästä ja yhteiskuntakoneiston pyörien pyörimisestä hinnalla millä hyvänsä ja lohduksenaan, että seuraava sukupolvi saisi elää paremmin ja mukavammin. Ja pojat elävät nyt tosiaan paremmin ja mukavammin, ylellisemmin ja vapaammin ja unohtavat toisinaan olevansa siitä kiitollisuudenvelassa isilleen. Heillä on nyt aikaa pohtia suurten yhteiskunnallisten ongelmien sijasta omia pieniä inhimillisiä pulmiaan. He tarkkailevat ihmistä nimenomaan ihmisenä, tuntevana, kärsivänä ja erehtyvänä olentona eivätkä kollektiivin jäsenenä, yhteiskuntakoneiston hyvin tai huonosti toimivana rattaana. He kirjoittavat ikätovereistaan näiden omilla sanoilla ja tunteilla. He tuntevat itsessään 50-luvun suuren ideologisen murroksen nuorisossa aiheuttaman sisäisen epävarmuuden, nihilismin, pessimismin ja epäpoliittisuuden. Ja sitä on vanhemman sukupolven vaikea käsittää ja antaa anteeksi.

Yksilöllisyys ja nuoruus ovat »Kananjumalan» novellien luonteenomaisimmat piirteet. Sen pahempi, sillä yksilöllisyys, individualismi, on neuvostokirjallisuudessa lähinnä haukkumasana. Muuan neuvostokriitikko mainitsi, että nuoren kirjallisuuden heikkous ja voima on siinä, että se liikoa miettimättä kuvaa sitä, mikä on olemassa, eikä pysty kohoamaan sankariensa yläpuolelle. Tällekin vialle on neuvostokriitikillä oma terminsä. Se on objektivismia. Näistä kahdesta erheestä, individualismista ja objektivismista, ovat sitten lähtöisin muutkin nuoren proosan heikkoudet: rajoittunut poroporvarillinen elämäntähtämys, boulevardikomedian aihepiiri, kyynillinen suhtautuminen naiseen, rakkauteen ja kaikkeen kauniiseen ja ylevään. Sosialistisen realismin kannalta katsottuna ne ovatkin virheitä, sillä ne syrjäyttävät kirjallisuuden kasvatuksellisen tehtävän. Kazakov epäilee kovasti, tokko kirjallisuus voi vaikuttaa ihmiseen ainakaan välittömästi, ja Aksjonov sanoo suoraan, että elämä totisesti kasvattaa ihmisiä paremmin kuin kirjallisuus.

Voidaan kuitenkin olla kahta mieltä siitä, ovatko »Kananjumalan» novellit kelvollista sosialistista realismia vaiako eivät. Pirteätä ja hyvää kirjallisuutta ne ainakin ovat: kuusiosainen herkällä vaistolla tehty tutkielma siitä, mitä on onni. Jevtušenkolle onnen käsite on ylimalkaisin; sen välikappale on taikakalu, johon hän uskoo »salaa, synkän itsepäisesti», vaikka vanhat ja kokeneemmat kuinka nauraisivat. Aksjonovin sankari on astetta edistyneempi, oikea avaruuskauden lapsi, joka ajaa onneaan takaa Tupolevilla Habarovskista Moskovaan ja taas takaisin. Kuznetsovin eläinlääkärille onni on kenties konkretisoitunut kouralliseksi viinirypäleitä, joiden puutteen takia hän tahtoo pois Siperiasta. Kazakovin Jegorin onni on pehmeä ja karvainen, vaistonvarainen ja salaperäinen kuin joutilas, kylläinen eläin. Okudžavan koulu-
pojan onni on niitä yksinkertaisimpia: »Tämä on kertomus siitä, miten minä kävin sotaa, miten minut aiottiin tappaa ja miten minua onnesti». Tendrjakovin tukkijätkien onni kiiluu rahatukussa ja pelikorttien silmissä ja raatelee viimein tavoittelijansa.

Kaikki kuusi prosaistia ovat kasvaneet vankasta kirjallisesta perinteestä. Oppi-isikseen he mainitsevat mm. Puškinin, Tolstoin, Tšehovin ja Londonin. Suuri vaikutus on ollut Hemingwaylla, Böllillä, Faulknerilla ja Moravialla. Kiinnostavimmiksi nykykirjailijoiksi he nimeävät

Salingerin, Osbornen, Sillitoen... Eipä oppi ole heitä ojaan kaatanut. He ovat oppineet kertomaan tarinansa lyhyesti ja niukoin ulkonaisin tehokeinoin, mutta vauhdikkaasti ja ilmeisesti sekä kukin oman kirjallisen erikoislaatunsa säilyttäen. He ovat tarkoin perehtyneet niihin ihmisiin ja miljöihin, joita he kuvaavat, ja he ovat menestyksellisesti soveltaneet tyyliinsä arkikieltä ja slangia, jota on neuvostokirjallisuudessa aikaisemmin vieroksuttu ja vieroksutaan jossain määrin vieläkin.

Novellit ovat suurin piirtein samantasoisia. Henkilökohtaisesti pidin eniten Aksjonovin tarinasta »Kuunmatkan puolitiessä», joka oli myös suomennettu selvästi luontevammin ja onnistuneemmin kuin muut novellit. Okudžava, jonka runoilijamaine perustuu enimmältä miltei porvarilliseen halpahintaiseen markkinarunouteen, osoittautuu novellissaan »Voi hyvin, koulupoika» kekseliääksi ja taitavaksi novellistiksi, jonka humoristinen ja iskevä tyyli on hiukan kärsinyt suomennosprosessissa. Niminovellissa Jevtušenkoa vaivaa hänen pahin vikansa, lievä viikko-lehtisentimentalismi. Kazakovin kertomuksessa juoposta lossivahdista on paljon yhtäläisyyttä Turgenevin »Metsämiehen muistelmien» »Laulajat»-novelliin, sama voimakas, miltei maaginen tunnelma, joka kumpuaa tutkimattoman ja kesyttömän venäläissielun uumenista. 40-vuotias Tendrjakov on juuri ja juuri sillä rajalla, voidaanko hänet lukea nuorten prosaistien joukkoon kuuluvaksi. Lähinnä hän on jonkinlainen keskipolven »yksinäinen ratsastaja». Kuznetsov on kirjoittanut parempiakin kertomuksia kuin kokoelmaan valittu.

Neuvostokritiikki on silloin tällöin pahoinpidellyt näitä nuoria kykyjä, mutta totuuden nimessä on sanottava, että heitä on kiitetty myös auliisti. Heihin kiinnitetään suuria toiveita, siksi heidät on katsottu myös isällisen kritiikin arvoisiksi.

Ulla-Liisa Heino

N.-B. Stormbom

Tekijän käsikirjoituksesta suom.
Antti Nuuttila. 298 sivua, 8 sivua liitekuvia. 7:80/9:50.

WSOY

VÄINÖ LINNA

– kirjailijan tie

Hänen elämäntarinansa lapsuudesta nykyhetkeen, hänen kehityksensä kirjailijaksi, hänen teostensa taustaa ja arviointia, niiden ympärillä käydyt kiistat ja keskustelut.

KENNEDYN KUOLEMA

J. F. Kennedy kantoi suurempaa tosiasiallista valtaa ja vastuuta kuin kukaan valtiomies ennen häntä. Hänen asemansa oli luultavasti itsenäisempi kuin Neuvostoliiton pääministerin. Hänen henkilökohtainen päätöksensä kriisitilanteessa saattoi tuoda tuhon suurelle osalle maailmaa. Kuitenkin häneen kohdistui enemmän luottamusta kuin pelkoa. Neuvostoliiton pääministeri sanoi »täysin luottaneensa häneen». Tämä on aika ihmeellinen lausuma; se kuvaa sitä ainutlaatuista suhdetta, jonka varassa idän ja lännen jännitys on ollut laukeamassa. Tiedämme tosin sangen vähän kullisien takaisesta maailmanpolitiikasta; mutta on ilmeistä, että Kennedy tosissaan tunsii maailmanlaajuisen vastuunsa ja työskenteli rauhan hyväksi.

Kennedyn murha on historian surkeimpia tekoja. Ja surkea on myös hämäryys sen ympärillä. Hyvin yleinen on Euroopassa se käsitys, että Lee Harvey Oswald oli vain varsin naisten tappajien välikappale, samaan tapaan kuin 30 vuotta aikaisemmin Marinus van der Lubbe Berliinin Valtiopäivätalon tuhopoltossa. Silloinkin heräsi heti vankka epäily, että asia ei ollut niin yksiviivainen kuin julkisuudessa esitettiin; mutta vasta 28 vuotta myöhemmin saatiin osoitetuksi, että kommunisti van der Lubbe oli ollut tekemisissä kansallissosialistisen SA:n kanssa ennen tekoaan. (Lisäksi on melko kiistattomasti osoitettu, ettei hänen tekonsa ollut fyysisesti mahdollinen ilman SA:n myötävaikutusta tapahtumapaikalla.)

Kuka tai ketkä ovat syyllisiä ei kuitenkaan liene tapahtumassa oleellista. Oleellista on se välähdyksenomainen näkymä, minkä saimme ihmiskunnassa piileviin tuhoaviin voimiin. Olemme nähneet, että ne pystyvät kaatamaan rauhanrakentajan, ehkä koko rauhan-rakennelman. Voisimme nimetä nämä voimat; taudinpesäkkeitä on kaikkialla ihmiskunnan elimistössä, idässä ja lännessä, pohjoisessa ja etelässä; ja taudin siemeniä jokaisessa ihmisessä. Seuraavina aikoina näemme, valtaako tauti yhä alaa. Selkeä näkeminen on parantumisen ensimmäinen edellytys.

Reijo Wilenius

Irtonumero 1,20 mk